

24. Тимченко Ж.П. Організація земельних комітетів на Україні в 1917 р. // У боротьбі за Жовтень: Зб. наук. праць. – К., 1981.
25. Борці за Жовтень розповідають: Спогоди учасників боротьби за владу Рад на Катеринославщині. – Дніпропетровськ, 1957.
26. Хміль І.В. Організації селянства України в період підготовки і проведення соціалістичної революції // Український історичний журнал. – 1982. – № 1.
27. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2 т. – К., 1996. – Т. 1.
28. Вістник товариства "Просвіта" у Катеринославі. – 1917.
29. Единение. – 1917.
30. Звезда. – 1917.
31. Приднепровский край (Екатеринослав). – 1917.
32. Народная жизнь. – 1917.
33. Гольденвейзер А.А. Из киевских воспоминаний // Революция на Украине по мемуарам белых. – К., 1990.
34. Известия Елисаветградской земской управы и Комитета безопасности. – 1917.
35. Рочев В.И. Тактика партии большевиков в борьбе за массы в земской кампании (июль – октябрь 1917): Автореф. дисс... канд. истор. наук. – М., 1965.
36. Жизнь народа. – 1917.
37. Новомосковская жизнь. – 1917.
38. Одесский листок. – 1917.
39. Селянська спілка (Катеринослав). – 1917.

Summary

The article is devoted to the problems of the local management bodies formation in Katerinoslavskaya region since March to October in 1917 with the use of the materials of periodicals at that time. The actuality of the working out of management problems in Ukraine is caused by the necessity of historical alternatives' reconstruction. These alternatives took place during the revolution. It analyses the significant information possibilities of periodical press, which are important for the reconstruction of the events at the time of Central Council (Rada).

Т. П. Макаренко

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Досягнення Української Народної Республіки у сфері задоволення етноспецифічних потреб осіб неукраїнської національності були настільки значними, що залишаються актуальними й нині. Насамперед це проявилось в діяльності Центральної Ради, виборювання якою права для українців самостійно організовувати своє національне життя було невідривно пов'язане з наданням таких самих можливостей всім меншинам на території УНР.

Серед політико-ідеологічні засад формування Української Центральної Ради пріоритетне місце займали вирішення національно-соціальних питань, демократизації суспільного життя і проведення земельної реформи. Відстоюючи ідею української автономії на засадах рівноправності та демократії, лідери Центральної Ради одним з головних принципів своєї діяльності вважали забезпечення прав національних меншин. Дана позиція була викладена М. Грушевським в статті "Народностям України". "Ми домагаємося державного права для українського народу в федерації народів Росії, широкої автономії України в її етнічних межах, повноти політичного, культурного і національного українського життя. Але все це не має бути, не повинно бути, і не буде погрозою для інших народностей, які мешкають на Україні!" [1, с.275-276]. Тут же йшлося і про наміри Центральної Ради щодо задоволення національно-культурних потреб неукраїнських народностей: пропорційне представництво національних меншин у місцевому самоврядуванні, прийняття їх мови "в зносинах з урядами і органами самоуправи" в певних округах, вивчення рідної мови, створення культурних і релігійних товариств та установ.

Актуальність національного питання, зокрема надання меншинам рівних прав, обумовлювалося також поліетнічним характером населення України: в 1914 р. етнічні росіяни складали 11,7% населення України, третьою та четвертою за кількістю етнічними групами були євреї та поляки, далі йшли німці, болгары, греки, вірмени, чехи та інші народи [2, с.16].

У ході Української революції гарантії прав національних меншин забезпечувалися двома шляхами: конституційним та інституційним, що поділяється на парламентський та урядовий. Конституційні гарантії прав національних меншин чітко прозвучали вже на першому Всеукраїнському Національному з'їзді в квітні 1917 р. З доповіддю "Державне право і федеративні змагання на Україні"

виступив Д. Дорошенко, який зупинився на розгляді еволюції ідеї автономії. О. Шульгін наголосив на тому, що Росія має стати федеративною демократичною республікою, в якій всі народи матимуть право самостійно вирішувати державні і культурні справи. Про права і гарантії національних меншин в автономній Україні доповідав Ф. Матушевський, який висловив надію, що в Україні не буде проявів шовінізму і національної ворожнечі. Про забезпечення прав національних меншин доповідав П. Понятенко [3, с.355].

В резолюціях з'їзду наголошувалося, що тільки широка національно-територіальна автономія України забезпечить потреби всіх народів і народностей, що живуть на її землі, "а одним з головних принципів української автономії – повне забезпечення прав національних меншостей, які живуть на Україні" [4, №3, квітень]. В резолюціях другого дня роботи Національного з'їзду зазначалося, що "...з'їзд визнає необхідним, щоби в тих країнах Федеративної Російської Республіки, в яких український народ складає меншість людності, українському народові були забезпечені права меншості на таких же умовах, на яких на Україні забезпечуються права меншості не українців" [5, с.58-59]. У зв'язку з цим ініціювалося діяльність Центральної Ради, вона повинна була взятися за створення Крайової Ради "з представників українських країв і міст, народностей і громадських верств" [2, с.121].

У постанові Українського Національного З'їзду Київської губернії (19-20 серпня) делегати зверталися до Генерального Секретарства по справах міжнаціональних "зажати негайно від російського Тимчасового уряду, щоб він вжив негайно рішучих заходів для забезпечення українців-виселенців від тих кривд, які їм чиняться місцевим великоруським населенням" [6, арк.13].

Так, в резолюції Української Центральної Ради від 3 червня 1917 р. міститься пункт: "Центральна рада вважає потрібним негайно видати до українського народу Універсал, в якому має вияснити суть домагань української демократії, представленої Центральною Радою, а також ті завдання, які стоять перед нею в творенні автономного ладу на Україні разом з іншими національностями української землі" [7, №9, червень]. А в постанові засідання Центральної Ради 27 червня 1917 р. зазначалося, що "...Центральна Рада вважає необхідним розглянути в найближчому часі такі найважливіші питання ...4) про забезпечення прав українського народу поза межами України, де він складає меншість" [7, №15/16, вересень].

Ведучи мову про інституційні гарантії прав національним меншинам, зазначимо, що у перші тижні існування УЦР представництво у ній запроваджувалося за територіальним, професійним та партійним принципами. Наприкінці червня 1917 р. п'ята сесія УЦР доповнила їх національним принципом. Отже, першим важливим кроком до утвердження повної рівноправності будь-якої етнічної меншини України з неукраїнською більшістю, було введення до складу Центральної Ради делегатів від меншин пропорційно кількості неукраїнського населення (30%). Після проголошення I Універсалу, на сесії Української Центральної Ради 20 червня 1917 р. було обрано комісію для розробки Статуту автономії України, яка запропонувала розширити свою чисельність до 100 чоловік за принципом національно-територіального представництва. Склад комісії становив: росіян - 11 осіб, євреїв - 8, німців - 2, поляків - 2, білорусів, татар, молдаван, чехів, греків, болгар - по 1, українців - 71 осіб [3, с.237]. "...безумовне право представництва в комісії мають всі ті національності, які складають на Україні не менш 1% населення. Всі ж інші нації, які живуть на Україні і складають менш 1%, мають право надсилати делегата до комісії..." [8, №13, липень].

Готовність українських національних сил залучити національні меншості до розбудови української держави була фактором історичного значення. Голова УЦР М.Грушевський зазначав, що необхідно б було, щоб Центральна Рада із представницького органу національного, українського стала органом всеукраїнським, доповненим представниками неукраїнської демократії. І вже влітку 1917 р. вона поповнилася представниками національних меншостей. Загальний принцип поповнення був установлений Центральною Радою: в новій УЦР делегатам меншостей повинно було належати приблизно 25% або дещо більше, відповідно до того, в яких би межах було взято українську територію [9, с.96]. Але представники національних меншин запросили більшу норму представництва. Погодились на 30 % – "щоб не затягти справи" [9.-С.96-97].

На початку липня 1917 р. було вирішено питання про представництво національних меншин у Малій Раді [10, арк.8]. З 60 членів Малої Ради 18 осіб були представниками російських меншовиків, есерів та кадетів, Польської партії соціалістичної (лівиці), єврейських партій і організацій. М. Грушевський висловив сподівання, що спільна праця українців з росіянами, поляками і євреями "приведе Україну на шлях розквіту і повної згоди" [7, №17].

28 липня 1917 р. на засіданні Малої Ради була внесена пропозиція розширити Українську Центральну Раду 247-ма представниками національних меншостей з числа тих партій і груп, що мали місця у Малій Раді [3, с.318]. 29 липня комісія з поповнення Центральної Ради представниками національних меншин надала всім неукраїнським партіям й організаціям у Центральній Раді 202 члена й 51 кандидата, у тому числі Радам депутатів і організацій – 60 місць, партіям – 34, євреям-50, полякам – 20, молдаванам – 4, німцям – 3, татарам – 3, грекам, чехам, білорусам, менонітам і болгарам – по одному місцю [9, с.97].

Мала Рада також збільшила свій склад за рахунок представників національних меншин. Виходячи з установленної для Центральної Ради пропорції, виділили 18% Радам робітничих і селянських депутатів і російським соціальним партіям, 9% – єврейським, 3% – польським [9, с.97].

Символічно, що першою значною акцією Малої Ради стало прийняття "Статуту вищого управління України", який розмежував повноваження між Генеральним секретаріатом, Центральною Радою і Тимчасовим Урядом. Перша конституція України, як ще називали цей Статут, була прийнята одногласно.

Про те, що Центральна Рада надавала великого значення національно-культурному розвитку інших народів, свідчить той факт, що з першого дня існування Генерального секретаріату й до останнього дня функціонування Ради народних міністрів у їх складі діяло Генеральне секретарство (міністерство) з міжнародних (міжнародних) справ і три товариші секретаря (міністра) – з російських, єврейських та польських справ. Всі вони мали права повноважних членів уряду й іменувалися генеральними секретарями або міністрами [3, с.92].

Генеральне секретарство з міжнародних справ спочатку очолив С.Єфремов, потім його замінив О.Шульгін, який головне своє завдання вбачав у боротьбі за автономно-федеративний лад Росії, у порозумінні українців з неукраїнською людністю, у скликанні з'їзду представників народів та областей Росії, у досягненні угоди з національними меншинами [7, №13, липень]. Секретарство займалося охороною національних меншин від юридичних і фактичних обмежень у громадських і політичних відносинах, сприяло вдосконаленню існуючих та створенню нових національних установ та інституцій. У компетенції секретарства (міністерства) перебувало також заступництво українських інтересів за межами України. Найактивніше діяли Генеральні секретарства (міністерства) з єврейських і польських справ.

На V сесії Української Центральної Ради було створено комісію "по скликанню з'їзду народів Росії, що добиваються федеративного устрою держави". Іменувалася вона ще й "комісією по скликанню з'їзду народів автономістів-федералістів" [3, с.220]. Комісія пропонувала винести на порядок денний з'їзду питання про державну мову і мову федеративних частин, про права національних меншин та інші.

Одним з документів З'їзду народів Росії (8-15 вересня 1917 р.) була постанова "Про федеративний устрій Російської держави". З'їзд виступив проти русифікації народів колишньої імперії, за право на рідну мову, широкий розвиток національних культур. За результатами роботи з'їзду був створений координуючий орган – Рада народів – з 4 осіб від кожного народу, які були представлені на з'їзді. Рада народів мала право включати до свого складу представників тих народів, які не були присутні на з'їзді, запрошувати для співпраці будь-яких осіб із правом дорадчого голосу, утворювати відповідні установи і навіть Осередковий військовий комітет [3, с.393].

Особливістю постанови з'їзду "Про національно-персональну автономію" було її визначення як "організування націй у публічно-правову спілку, до якої можуть входити всі члени даного народу на всім просторі держави." [3, с.221]. Нагадаємо, що М.Грушевський висловив ідею національно-персональної автономії та вільного розвитку російського, єврейського, польського та інших народів України весною 1917 р. Основним чинником у визначенні саме цих етнічних меншин вважалися історичні та традиційні стосунки, а також спадщина від перебування українців під владою Польщі та Росії.

Ці три найчисельніші групи українського суспільства неоднозначно поставилися до українських визвольних змагань. "Сим людям і боязко, і непривично тепер думати, що прийдеться їм іти за селянами, за українцями, а не кермувати ними, вивчатися української мови, давати їй місце в школі, в уряді, в житті, рахуватися з українцями, як хазяями, а не невільниками", констатує М. Грушевський [12, с.51].

В III Універсалі Центральної Ради гарантувалися права національних меншин і визначалися шляхи розвитку міжнародних взаємин: "Український народ [...] буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей на Україні суціль, тому оповіщаємо, що народам: великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя та доручаємо нашому Генеральному секретарству національних справ подати нам в найближчому часі законопроект про національно-персональну автономію" [13, 8 листопада].

В один день з проголошенням IV Універсалу Центральна Рада було ухвалено Закон УНР "Про національно-персональну автономію", який великоруській, єврейській і польській націям надавав беззаперечне право на національно-персональну автономію. Білоруси, чехи, молдавани, німці, татари, греки та болгары могли користуватися таким правом після передачі відповідної заяви до Генерального суду. Центральна Рада проголошувала право на самостійне творення свого національного життя невід'ємним природним правом націй. Передбачалося, що меншини створюють Національні союзи, влада яких буде поширюватися на всіх представників даної національності, незалежно від місця їхнього проживання в Україні. Вищими представницькими органами Національного союзу кожної меншини

мали стати Національні збори, а вищим виконавчим органом – Національна рада, обрана Національними зборами [14, № 14, 2 квітня].

Прийнявши демократичні закони щодо національних меншин, УЦР, українці-патріоти очікували зворотного реагування: відмови росіян в Україні від ролі поборників єдиної і неподільної Росії, подолання євреями "нейтралістських", у чомусь навіть колоністських настроїв, усвідомлення поляками неминучості і прогресивності здійснюваних реформ, зокрема в сфері землеволодіння. "Чим більше буде таких певних і ... солідарних з нами людей з не українців, – писав М.Грушевський, – тим буде легша робота українців..." [15]. Та зауважимо, що окремі суспільні та етнічні групи в Україні не підтримували Центральної Ради. Наприклад, російські консерватори і навіть помірковані побоювалися, що зростання політичної активності українських мас призведе до розвалу єдиної і неподільної Росії. Російські радикали стверджували, що український національний рух порушить єдність робітничого класу. Обережно відносилися до Центральної Ради і євреї, багато з них ототожнювали себе з російською культурою й активно діяли в російських соціалістичних партіях.

Отже, успіхи і проблеми, які виникали перед національними спільнотами, були прямо пов'язані з перемогами і поразками українського уряду в його намаганнях створити умови для мирного незалежного існування новоствореної української держави.

Джерела та література

1. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: Документи і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т. 1.
2. Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник. – К., 1997.
3. Українське державотворення. Словник-довідник. – К., 1997.
4. Вісті з Української Центральної ради. – 1917. – № 3. – квітень.
5. Українська Центральна рада: документи і матеріали: У 2 т. – К., 1996. – Т.1.
6. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України). – Ф.2592. – Оп. 1. – Спр. 21.
7. Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 9. – червень.
8. Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 13. – липень.
9. Копиленко О. "Сто днів" Центральної Ради. – К, 1992.
10. ЦДАВО України. – Ф.1115. – Оп. 1. – Спр. 21.
11. Мала енциклопедія ентодержавознавства / Упор. Римаренко Ю.І. – К., 1996.
12. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
13. Нова Рада. – 1917. – 8 листопада.
14. Вісник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки. – 1918. – № 14. – 2 квітня.
15. Грушевський М. Звідки пішло українство і до чого воно йде // Великий Українець. Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. – К., 1992.

Summary

The article is dedicated to the evaluation of the place of national minorities in Ukrainian national-liberal movement and of vindication of national minority's rights in Ukrainian People's Republic.

О. М. Потапов

МАТЕРІАЛЬНО-ФІНАНСОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ МІСЬКИХ ДУМ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Місцеве самоврядування у будь-якій країні неможливе за відсутності хоча б однієї з умов, серед яких законодавче забезпечення компетенції органів місцевого самоврядування; належна кількість фінансових ресурсів, необхідних для виконання функцій місцевим самоврядуванням; державна політика підтримки місцевого самоврядування через перерозподіл фінансових ресурсів.

Існуюча на сьогодні законодавча база, з одного боку, декларує необхідність забезпечення місцевих бюджетів коштами на виконання власних та делегованих повноважень в повному обсязі, а, з другого боку, не визначає конкретних шляхів забезпечення місцевих бюджетів фінансовими ресурсами у повному обсязі. Положення законів України "Про місцеве самоврядування в Україні" [2], "Про оподаткування прибутку підприємств" [3], "Про систему оподаткування" [5], та інших нормативно-правових актів щодо спрямування податкових та інших надходжень до бюджетів та напрямів здійснення бюджетних видатків, входять у протиріччя одне одному.

Місцеве самоврядування в Українській державі П. Скоропадського є вітчизняною спробою побудови муніципального управління, що мало забезпечити населення необхідними для життя послугами, використати його потенціал та активність. Взагалі, як відзначають дослідники [4; 8], у цей